

ЗВІД ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ:
ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ

ДИКАНСЬКИЙ РАЙОН

Відповідно до мап-«трюхверстовок» кінця 1860-х рр. та 1920 р. на місці розміщення групи показаний лише один насип. На карті колгоспних угідь 1971 р. позначені усі три насипи групи. На топокарті Х-41-64-Б-б по зйомкам 1954 р. у складі групи зафіксовано 3 насипи, два відносно висотою 1,6 – 1,8 м, та один, східний, з абсолютною висотою 162,3 м. Сучасна генштабівська «кілометровка» містить позначки лише двох курганів, один з яких висотою 2 м.

Археологічні розкопки не проводилися.

Курганний могильник I вірогідно є некрополем одного із селищ скіфського часу округи.

Джерела та література: Карта: в 1 дийме 3 версты. Ряд XXIII. Лист 13. Губ. Полтавской и Харьковской / Строющаяся жел. дор. нанесена схематически. – Москва: Литография Картографического Отдела Корпуса Военных Топографов, печатано в сентябрі 1920 г. // НА ЦОДПА. – Ф. 7 к/м. – Спр. 15. – Арк. 2; План землекористування к-пу ім. Карла Маркса, село Велика Рудка Диканського району Полтавської обл. УРСР. Масштаб 1:25 000. 1971 р. // НА ЦОДПА. – Ф. 7 к/м. – Спр. 52. – Арк. 10; Х-41-64-Б-б. М 1:25 000 / Главное управление геодезии и картографии ГКК СССР. Съёмка 1954 г. 13-Х-65 г.; Шишаки. М-36-81. М 1:100 000. – Киев: Военно-топографическая фабрика, 1992; Макаренко Н. Горища и курганы Полтавской губернии: Сб. топографических сведений. – Полтава: изд. ПУАК, 1917. – С. 44 – 45, 91; Сидоренко Г.О., Махно Є.В., Телегін Д.Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – Київ.: Наук. думка, 1982. – С. 48; Титенко Г.Т. Дневник работ Ворсклинского отряда Средне-Днепровской экспедиции ИА АН УССР за 1953 год // НА ІА НАНУ. – Ф.е. – 1953/96. – Арк. 28; Шерстюк В.В., Супруненко О.Б., Мироненко К.М. Звіт про археологічні обстеження території Диканського району з підготовки археологічної частини тому „Зводу пам'яток історії та культури” по Полтавській області у 2004 р. // НА ІА НАНУ; НА ЦОДПА. – Ф.е. – Спр. 430. – Арк. 44 – 45. – Рис. 3:35; 59; Щербань А.Л. Звіт про археологічні розвідки в

Диканському районі Полтавської області. – Опішне, 2003 // НА ЦОДПА. – Ф.е. – Спр. 367. – Арк. 16. – Рис. 2:14; 26.

В.В. Шерстюк, А.Л. Щербань

21. Курганна група, місце битви 1658 р., місце загибелі гетьмана І. Брюховецького (археол., іст.)

Знаходиться за 2 км на північний захід від селища, за 0,8 км від колишнього х. Трояни та в 0,5 км від селища скіфського часу Трояни II.

Кургани обстежувалися Л.М. Луговою і О.Б. Супруненьком в 1981 р., В.В. Кішиком в 1992 р., А.Л. Щербанем 1997 р., О.Б. Супруненьком у 2007 р.

Розташовані на відрогоподібному розораному виступі плато лівого берега р. Кратова (Гнила) Говтва (басейн р. Псел), фактично, на західному краю Ворсклинсько-Псільського вододілу. Займають підвищення вздовж південно-східного та східного краю плато, над яром. Вишикувані ланцюгом, протяжністю близько 1,2 км, зорієнтованим з північного сходу – півночі на південний захід – південь. Всі насипи роззорюються. Їх висота – 0,6 – 1,8 м, діаметри – 24 – 36 м. Найбільший курган групи розташований у південній частині плато, ближче до яру в ур. Ріг. Він зберіг чітку круглу форму, сегментоподібний профіль перетину, на поверхні відзначені сліди розораного материкового викиду. На поверхні насипів виявлені уламки ліпного посуду скіфського часу.

Плато підвищення з курганною групою здавна має назву Сербинське поле. Краєзнавча традиція пов'язує цю порівняно рівну ділянку з місцем переможної битви козаків Полтавського полку із загоном сербів, надісланим гетьманом І. Виговським для придушення повстання полтавського полковника М. Пушкаря, що сталася взимку 1658 р. Про це збереглося свідчення у «Літо-

писі» С. Величка: «...на полю Сербском; где полк Сербов, от Гетмана Виговского под Полтаву на Пушкаря полковника Полтавского простовавший, zostал чрез войско, от Пушкаря з Полтавы виправленное, разгромлен и наголову поражен». В літописі є конкретна вказівка на місце розташування поля: «... за долиною Голтвою, под Диканкою, против Рога Жукового Байраку...».

Через десятиріччя, влітку 1668 р., Сербинське поле стало місцем іншої кривавої події часу Руїни. Саме тут зустрілися полки лівобережного гетьмана Івана Брюховецького, що збиралися під Диканьку для сутички з правобережним гетьманом Петром Дорошенком, та загони останнього. Це також знайшло відображення у праці С. Величка: «... да и сам Брюховецкий заславши ординации свои до полковников своих, абы зараз рушали з домов з войсками к нему, в совокупление, на оборону ратуемой отчизне, рушил с Гадяча в легце, не ведаючи близко находящего кончины своей. Рушивши здесь з Гадячего, желвним ишол ходом, надждаючи к себе полков своих; а на Шиловце и Човнових по тижню измешкавши, потом прибыл против села Диканки, и стал ополать от него, на полю Сербинском...».

Вважається, що на найбільшому кургані поля було встановлено намет І. Брюховецького, що чекав збору військ і слідкував за просуванням з Правобережжя П. Дорошенка. Проте, зустріч обох гетьманських військових з'єднань відбулася значно швидше від очікуваного, і, за свідченням протопопа Симеона: «... Орда Брюховецкого войску дорогу учинила к Дорошенку, и все войско Брюховецкого крикнули старшина и чернь, что мы за гетманство битися не будем, и на Брюховецкого закричали, что он им доброго ничего не учинил, только войну и кровопролитие вечал, и тотчас побежали на его

Брюховецкого возы и все животы его разграбили, шатры подрали, а его Брюховецкого похвата два сотника, привели к Дорошенку». Фінал трагічних подій досить яскраво описаний С. Величком: «... Леч зараз сотники и чернь Брюховецкого у многом числе до намету ... – ж пристигши, з великим гуком и клятвами взяли Брюховецкого и повели к Дорошенку. Егда же привели под могилу поде Дорошенка Брюховецкого, тогда за вириченем неких слов от Дорошенка к Брюховецкому, абие тіеж що привели его начаша терзати и бити, и убиша его тиранским боем пред очима Дорошенковыми, іюня сегого в понедельник, в Петровку о полудне; а оставши тело мертвое и голое, отійдоша в обоз свой...».

Отже, загибель гетьмана І. Брюховецького сталася поряд із найбільшим курганом Сербинського поля – Сербинською могилою, тобто, археологічною пам'яткою, вірогідно, скіфської епохи. Саме таку версію подій обстоює диканський краєзнавець В.В. Кішик.

Після цих подій тіло І. Брюховецького було перевезене до Гадяча і поховане у Богоявленській церкві, зведеній на його кошти. У XIX ст. у зв'язку із ліквідацією храму, останки перенесено до Успенської церкви с. Лютенька.

У будь-якому разі, найбільший курган на Сербинському полі є не тільки археологічною пам'яткою, а й важливим історичним об'єктом, що виступає свідком трагічних історичних подій часу Руїни у козацькій історії.

Джерела та література: Луговая Л.Н. Отчёт о раскопках курганов археологической экспедиции Полтавского краеведческого музея у с. Васильевка Диканьского района и с. Ламаное Глобинского района Полтавской обл. в 1981 г. // НА ІА НАНУ; НА ПКМ. – Спр. 03-199, 03-200. – Арк. 15 – 16; Величко С. Летопись событий в Юго-Западной России в XVII веке. – Киев: изд. Судіенко, 1851. – Т. II. – С. 162 – 163; Летопись Григорія Грабянки. – Киев, 1854. – С. 197; Акты, относящиеся к истории Южной

и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. – СПб., 1872. – Т. V. – С. 93; Летопись Самовидца. – Киев, 1878. – С. 99; Кулатова И.Н., Луговая Л.Н., Супруненко А.Б. Курганы скифского времени междуречья Ворсклы и Псла: (по материалам охранных исследований Полтавского краеведческого музея). – Москва-Полтава: изд. ПКМ, 1993. – С. 61 – 62; Кішик В.В. Де вбили гетьмана Брюховецького // Козацькі старожитності Полтавщини: Зб. наук. праць. – Полтава: Криничка, 1993. – Вип. 1. – С. 48 – 57; Щербань А.Л. Пам'ятки археології в околицях Диканьки // АЛТУ. – Полтава: Археологія, 1998. – № 1 – 2 (3 – 4). – С. 87. – Рис. 1:1; Супруненко О.Б. З історії археологічних досліджень на Полтавщині: Короткий нарис. – Київ-Полтава: Вид-во «Протеск», ВЦ «Археологія», 2007. – С. 13; Мокляк В. Полтавщина козацька: (від Люблінської унії до Коломацької ради). – Полтава: АСМІ, 2008. – С. 161 – 164.

І.М. Кулатова

22. Меморіальний комплекс: братські могили радянських воїнів 1941, 1943 рр. (2); пам'ятний знак полеглим землякам; пам'ятний знак на честь героїв Диканьщини; пам'ятний знак учасникам бойових дій в Афганістані (іст.)

Розташований у центрі селища, у парку.

У першій могилі поховані воїни із частин 158 кавалерійського полку приданого 14-й кавалерійській дивізії, 3-ї, 142-ї танкових бригад, 31, 76, 129 кавалерійських полків 14-ї кавалерійської дивізії, окремих підрозділів 81, 212, 297, 300-ї стрілецьких дивізій, які протягом 16 діб, з кінця вересня по 4 жовтня 1941 р., вели кровопролитні бої з гітлерівськими загарбниками на підступах до Диканьки в Братерсько-

му, Миколаївському, Македонському, Страшковому лісах, за с. Проні, урочищах Переруб і Яхнове, стримуючи наступ ворожих військ на Харківському напрямку; старший сержант Орлов Є.О., старшина Шушкін Т.М. 96-го авіаційного полку 42-ої авіаційної дивізії члени екіпажу збитого під час повітряного бою літака ІЛ-4, які загинули 26.09.1941 р. і первісно були поховані у Жуковій Балці; воїни із підрозділів 8-ї гвардійської повітряно-десантної дивізії, 97-ї гвардійської стрілецької дивізії, які загинули 22 вересня 1943 р. при звільненні селища.

У другій могилі поховані останки 4 радянських воїнів із підрозділів 1049 стрілецького полку 300-ої стрілецької дивізії, які загинули в оборонних боях з гітлерівськими загарбниками у період з 25 вересня по 5 жовтня 1941 р. в урочищі Переруб, і останки яких 22 червня 2008 р. були перенесені до меморіального комплексу. Прізвища невідомі. У 2009 р. на другій братській могилі встановлена плита з чорного граніту (1,19 x 0,51 м) з пам'ятним написом: «Захисникам Диканьщини воїнам 1049 сп 300 сд загинувшим восени 1941 р.»

У 1958 р. біля могили, на цегляному обштукатуреному постаменті (вис. 3,1 м), встановлена залізобетонна скульптура воїна (вис. 3,2 м), в нижній час-

